

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА  
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

---

# НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. V св. 7-8

БЕОГРАД 1954

## С А Д Р Ж А Ј

	Страна
1. <i>А. Белић</i> : О сложеним реченицама и сродним појавама . . . . .	227
2. <i>Б. Милановић</i> : Двојаки облици глагола на <i>-ивати/-авати</i> . . . . .	235
3. <i>М. Стевановић</i> : О данашњем акценту аориста . . . . .	250
4. <i>Б. Живановић</i> : Пољска женска презимена у нашем језику . . . . .	264
5. <i>К. Т.</i> : Вокално <i>н</i> у нашем књижевном изговору . . . . .	268
6. <i>Д-р И. Грицкаш</i> : О употреби придева <i>многи</i> и сличних придева у јединици . . . . .	269
7. <i>М. Ајановић</i> : „Независно“ сложене реченице и однос простих реченица у њима . . . . .	278
8. <i>Језичке поуке</i> . . . . .	292

---

---

### УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Секретар Уређивачког одбора — Бранислав Милановић

---

---

*Наука Републике*

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ  
БЕОГРАД 1954

---

Штампарија и књиговезница Српске академије наука, Космајска бр. 28

## О ДАНАШЊЕМ АКЦЕНТУ АОРИСТА

Откад је изишла моја Граматика (1951), у којој је дата сумарна систематика акцената по категоријама речи, појединци су нам се више пута обраћали с питањем не би ли се систематски преглед акцената могао некако упрошћеније дати. Један од читалаца Нашег језика ту скоро нам је изнео своје мишљење да би се ово упрошћавање могло постићи приказивањем акцената по појединим облицима речи, по падежима, по глаголским временима и др. облицима, наиме. Ова идеја, наравно, није нова.

А. Белић је у својим средњошколским књигама, издатим почетком 30-их година (Граматика за II и Граматика за III р.), дао најбитније карактеристике акцената појединих облика, али по врстама промене речи. Систематскија слика, дакако, захтева и веће детаљисање и прегледање акцената не само по врстама промене него и по броју слогова, јер још увек и од броја слогова често у нашем језику зависи друкчији акценат. Без претензија да се да сасвим прецизна слика, могуће је, наравно, — па не само могуће него и врло корисно показати опште стање акцената појединих облика. Зато и прихватамо учињену сугестију и почињемо, боље рећи продужавамо (јер је А. Б. на овоме месту, у НЈ књ. III, н. с., стр. 148—150 дао карактеристику данашњег акцената глаг. прил. садашњег, а потписани, у истој књизи истог часописа, при крају чланка *Неки акценатски дублетши*, стр. 241—242, — карактеристику акцената имперфекта) с акцен-том аориста. Само се плашим да наши читаоци, чак ни они који су нам ово предложили, неће бити задовољни са оним што им овде и на овај начин можемо дати.

Питање нашега акцената, а поготову акцената глаголских облика, и поред великог труда и значајних резултата постиг-

нутих у овој сложеној области наше науке, у радовима: Бранта, Решетара, Лескина, Шахматова, Белића, Ван-Вејка, Розвадовскога, Куљбакина и др., — нису још сва расправљена. Посебно, питање разноликости акцента и квантитета у облицима српскохрватског аориста није довољно разјашњено. За ово ће бити потребно да се претходно тачно утврди стање акцента у појединим говорима нашега и њему сродних језика. Али ће баш и зато бити корисно да се, макар укратко, како је на овоме месту једино и могуће, да у пресеку слика акцента овога облика какав се он чује у срединама које чине основицу књижевног језика. А нарочито ће за практичну оријентацију бити корисно да се одреди који се од различних акцената 2 и 3 л. једнине овога облика у појединим случајевима може сматрати исправнијим. Ја тога ради углавном и пишем овај чланак.

Акценат аориста узимам прво зато: што је наш читалац поставио и питање „има ли какве законитости у разлици по акценту између појединих облика аориста“, што је та разлика уочљива, и што је, мислим, није тешко схватити и поред све шароликости акцента у срединама с иначе „књижевним“ изговором. А упознати се с акцентом аориста у 2 и 3 л. ј. и зато има значаја што се аорист баш тим облицима, карактеристичним по њихову акценту, не разликује иначе од облика (3 л. ј.) презента, што акценат, дакле, и овде има унеколико функцију морфолошкога знака. И даље, аорист и презент се — то је добро познато — у извесним службама употребљавају напоредо; у тим службама се они могу међусобно замењивати, те, уколико су и по облику једнаки, — акценат остаје једини знак за њихово разликовање.

Аорист је, како се зна, облик с доследно (доследније и од самог инфинитива) инфинитивном основом. А он се и акцентом увек слаже с инфинитивом, али само правим својим, аориским облицима, но не и онима који по пореклу своје нису аорист већ нешто друго. Нема ниједног глагола, ма које промене он био, да би његови облици 1 л. једнине и сва три лица множине знали за друкчији акценат од онога који има инфинитив дотичног глагола; напр.:

вүкох... вүкосмо, вүкосте, вүкоше, као вүћи;  
прѣдох, прѣдосмо, прѣдосте, прѣдоше, као прѣсти;

ђрах, ђрасмо, ђрасте, ђраше, као ђрати;  
 брѣнух, брѣнусмо, брѣнусте, брѣнуше, као брѣнути;  
 чѣх, чѣсмо, чѣсте, чѣше, као чѣти;  
 кѡвах, кѡвасмо, кѡвасте, кѡваше, као кѡвати;  
 пѣвах, пѣвасмо, пѣвасте, пѣваше, као пѣвати;  
 пѣтах, пѣтасмо, пѣтасте, пѣташе, као пѣтати;  
 чѣтах, чѣтасмо, чѣтасте, чѣташе, као чѣтати;  
 хвѣлих, хвѣлисмо, хвѣлисте, хвѣлише, као хвѣлити;  
 нѡсих, нѡсисмо, нѡсисте, нѡсише, као нѡсити;  
 дрѣжах, дрѣжасмо, дрѣжасте, дрѣжаше, као дрѣжати.

У 2 и 3 л. једн., међутим, само неки од наведених глагола имају исти акценат. А други од њих, и већина глагола уопште, уколико у инфинитиву немају силазни акценат (а понеки и с таквим акцентом инфинитива), у облицима ова два лица имају друкчији, — највише њих краткосилазни акценат на првом слогу.

Неједнакост акцената српскохрватског језика у појединим облицима истих категорија речи резултат је многих промена које су се вршиле у току историског развитка његова. Али су резултати тих промена, и познатих (као што су: преношење прастарих силазних акцената с почетног на крајњи слог по Де Сосирову закону, њихово преношење на префиксе и проклитике, метатонија прастарих словенских акцената, скраћивање старих дужина, скраћивање старог узлазног акцента, дуљење у вези с губљењем полугласника и сл.) и непознатих, другим појавама, у првome реду и, по нашем мишљењу, најчешће дејством аналогije, ремећени међусобним утицајима система једне на другу. Зато свакад и није могуће тачно утврдити природу разлика у акценту између појединих облика. Али то, најзад, за сврху којој је намењен овај чланак, и није неопходно. А од значаја је да се тачно уоче те разлике и да се утврди где се оне јављају.

Посебно за акценат аориста смо рекли да већ означену разлику између 2 и 3 л. ј., с једне, и осталих облика, с друге стране, није тешко запазити. А ова разлика у акценту је несумњиво везана за друкчије порекло прва два облика, који нису ништа друго до облици старог имперфекта — глаголског облика, дакле, друкчије основе, па је јасно

што имају и друкчији акценат. Ово, разуме се, не значи да сви облици исте основе морају имати и исти акценат. А већ да у облика различитих основа не морају бити и акценти различити — видимо и по примерима оних глагола у којих је једнак акценат свих облика аориста. Ипак ми проблем овде видимо у разлици акцента 2 и 3 л. ј. и осталих облика аориста, и за предмет расправљања узимамо баш ту разлику.

Општу карактеристику акцента ових облика чини то што је у 2 и 3 л. једн. аориста већине простих глагола силазни, обично кратки, акценат на првом слогу, што се он, кад су ти глаголи сложени, увек преноси на префикс као кратки силазни, што такав акценат на префиксу имају и неки сложени глаголи који кад су прости немају силазни већ узлазни акценат и што је завршни вокал ова два облика дуг у већине глагола с таквим акцентом.

Из дате карактеристике се види да сви глаголи немају овај првосложни акценат. И за практичну оријентацију су тешкоће у томе што се различни наши говори, па и говори који чине најужу основицу књижевног језика, разликују по акценту 2 и 3 л. једн. аориста. У једнима од досад проучаваних говора, у озринићком<sup>1)</sup>, напр., у Црној Гори и посавском икавском говору<sup>2)</sup>, у ова два облика аориста и простих и сложених глагола акценат је редовно (у првом) или скоро редовно (у другом) на првом слогу. Слика акцената Вукова језика дата у Даничићевим Српским акцентима<sup>3)</sup> умногоме је друкчија. У описима других испитиваних говора<sup>4)</sup> налазимо:

<sup>1)</sup> M. Rešetar, Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten, Wien 1900.

<sup>2)</sup> Dr Stjepan Ivšić, Današnji posavski govor (Rad Jugoslavenske akademije 197).

<sup>3)</sup> Посебна издања Српске академије наука, књ. LVIII, Београд — Земун 1925.

<sup>4)</sup> Мислим овде на радове: Gr. Tomljenovića, Bunjevački dijalekat zaleđa senjskoga (Nastavni vjesnik XIX, Zagreb 1911); M. Московљевића, Акценатски систем поцерског говора (Библиотека Јужнословенског филолога I, Београд 1928); Г. Ружичића, Акценатски систем пјеваљског говора (Српски дијалектолошки зборник III, Београд 1927); M. Стевановића, Систем акцентуације у пиперско говори (исто X, Београд 1940) и J. Вуковића, Акценат говора Пиве и Дробњака (исто X, Београд 1940).

где стање ближе ономе што нам за означене говоре дају Решетар и Ившић, а где опет веће, али нигде потпуно, подударане с Вуком. И најзад, ни у срединама чији акценат је Даничић приказао нема данас ни међусобне истоветности ни потпуног слагања са оним што налазимо у његовим акценатским студијама. Услед тога је врло тешко сасвим одређено рећи какво је било првобитно стање акцента од којег је, његовим пролажењем кроз различне мене, добивена ова данашња неуједначеност акцента аористских облика 2 и 3 л. једн. Ми, наравно, не можемо прихватити мишљење А. Лескина, који на Решетареву материјалу озринићког говора доказује да је акценат аористских облика 2 и 3 л. ј. по пореклу увек прастари дуги или кратки силазни акценат, иако су се само они по правилу превлачили на префиксе на начин како то данашња слика овога говора показује<sup>1)</sup>. Много је вероватније да је, као што мисли Н. Ван Вејк, у озринићком и другим говорима који се овим особинама с њима слажу уопштен силазни акценат на првом слогу и простих и сложених глагола под утицајем бројних случајева у којима је он заиста такав био и по пореклу<sup>2)</sup>. Ван-Вејковим доказима да је ово уопштавање у говору озринићком новија појава можемо додати и чињеницу да се у говорима црногорским којима озринићки припада краткосилазни акценат с крајњег отвореног слога редовно преноси на претходни не мењајући притом силазну природу своју, па би нам већ и по самоме томе био јасан тамошњи акценат 2 и 3 л. аориста: *дође, сѣгну, живје, пѣса, каза, рече* — према Вуковом *дође, сѣгну, живје, пѣса, каза, рече*. А што је тамо и у сложених глагола краткосилазни акценат на првом слогу ових облика, то се може објаснити не само склоношћу к преношењу таквог акцента на префиксе него и утицајем оних глагола у којих је акценат у дотичним облицима по пореклу био на коренову слогу.

Не може се, наравно, рећи ни да се на Вукову акценту дотичних облика огледа изворно стање. И овде је, држим,

<sup>1)</sup> в. Лескинову критику наведене Решетареве студије (Archiv für slavische Philologie XXIII, 569—571).

<sup>2)</sup> N. Van, Vijk, L'accentuation de l'aorist slave, Revue des études slaves III, 28.

тачно Ван-Вејково<sup>1)</sup> мишљење према којему ни у говорима чији акценат налазимо код Вука и Даничића стара система није остала неизмењена, већ су у већини од случајева у којима тамо имамо узлазне акценте у облицима 2 и 3 л. једн. ови акценти добивени под утицајем осталих облика аориста, тј. облика с инфинитивним акцентом. Из овога се може закључити не само да је било међусобних утицаја акцената једних облика на акценат других и у једном и у другом правцу (утицаја облика правог аориста на облике аориста-имперфекта и обрнуто) него и да је акценат 2 и 3 л. једн. у највећем броју случајева по пореклу прастари силазни акценат који је могао бити једино на првом слогу и који се, с обзиром на ту природу своју, редовно преносио на префикс, а која особина је опет, са своје стране, доказ овога порекла његова. Ово је од нарочитог значаја за објашњење данашњег стања акцента ова два облика аориста, које се огледа у тенденцији ка све чешћем изговору њихову са акцентом на првом слогу, нарочито сложених глагола, и у неким случајевима у којима су се они код Вука (и Даничића) по акценту изједначили с осталим облицима аориста.

Према оваквој стању ствари и уколико се тачно може доказати аутентичност прастарог силазног акцента на корену слогу 2 и 3 л. једн. аориста, то само нам у појединим случајевима не даје права да такав акценат прогласимо за исправнији од акцента који је добивен каквим утицајем системе, нити опет да Вук-Даничићев акценат свакад смо трамо једино исправним. Па ипак, пошто се само од једног познатог акцента мора поћи, то је најоправданије као оријентациони узети баш овај акценат што је, пре свега, његова систематика дата у Даничићевим Српским акцентима најприступачнија и најпотпунија, а поготову зато што је то акценат (или је бар у Вуково време био) говора који чине основу књижевног језика српскохрватског.

Ограничење које овде дајем у загради, што се тиче акцента, свакако је потребно чинити и у више случајева (између осталих можемо указати на неке случајеве о којима

<sup>1)</sup> нав. дело, 45.

је на овоме месту било речи у моме напред поменутом чланку), а несумњиво и када је реч о акценту аориских облика 2 и 3 л. једн. Данас је врло мало говора наших у којима ће се чути Вуков и Даничићев акцент: *шрну, прешрну, крѣну, покрѣну, преврѣну, врисну, подврисну*. Од испитаних говора у сливу Дрине: у пивско-дробњачком, пљеваљском и поцерском, који иначе често знају и за врло ретке Вукове акценте, једино овај последњи говор поред силазног на коренову вокалу, односно пренесеног на префикс сложених глагола — у ова два облика аориста, али само простих глагола, има и акцент какав је означен у Даничићевим Акцентима (в. М. Московљевић, нав. рад, 73). У културним центрима нашим овај последњи акцент се више скоро и не чује. Да бих ово проверио, ја сам вршио једну малу анкету у семинару на изговору својих студената, и од неколико десетина њих из разних наших крајева само је једна студенткиња из Новог Сада глаголе акцентског типа са ' у инфинитиву према — у презенту, какав је глагол *крѣнуши-крѣнем*, изговарала са узлазним акцентом и у 2 и 3 л. једн. аориста. Сви остали, а међу њима их је било из Сомбора, Шапца, Ваљева, Горњег Милановца, Чачка, Лазаревца, Београда и Стоца у Херцеговини, из Босанске Крајине, из источне Босне, из Загреба, из Бјеловара, из Пљеваља и из Никшића (средине које немају књижевни акцент није потребно наводити), и сви су изговарали: *шрнѣ, прешрнѣ* (Она прешрнѣ од страха), *крѣнѣ, покрѣнѣ, вриснѣ, подвриснѣ*. И сада, када је то познато, било би сасвим бесмислено, и неосновано, давати преимућство Даничићеву акценту.

Неслагања с Вуковим и Даничићевим акцентом аориста срећемо у многим говорним срединама. У гдекојим нашим дијалектима има неподударања и у томе што се 2 и 3 л. једн. неких глагола не разликују од облика аориста с инфинитивним акцентом ни када је у њима код Вука силазни акцент на првоме слогу. Тако, напр., у неким говорима црногорским старијег типа само с означеним акцентом изговарају се: *вјенчѣ* (Вјенчѣ ли се она<sup>1</sup>), *чишѣ, прочишѣ* (Чита

<sup>1</sup>) Српски дијалектолошки зборник X, стр. 95—96.

ли ти ову књигу? А прочита ли ју он?), *који̑, искоји̑, окле-  
веш̑а, иштрља̑, наоружа̑ се, размежи̑ се*, док је код Вука и  
Даничића овде краткосилазни акценат на коренову слогу (у  
простих), односно на префиксу (у сложених глагола). Или  
је тамо поред: *Наигра̑ ли се?* — исто толико обично и: *Наигра̑  
ли се?*, поред: *Узора̑ ли ти ону земљу?*, и *Узор̑ ли ти ону земљу?*  
итд. Али се отступање од Вукова и Даничићева акцента  
данас више изражава у тенденцији ка уопштавању кратко-  
силазног акцента у 2 и 3 л. једн. аориста, нарочито сло-  
жених глагола.

Може се рећи да данас сви прости глаголи с основном  
инфинитива на сугласник — сем *ићи* и неких с њиме сложе-  
них глагола, који у свим облицима аориста имају акценат  
инфинитива — као прости у ова два облика аориста имају  
кратки или дуги силазни акценат на коренову вокалу, а  
као сложени — краткосилазни акценат на префиксу. Не само  
као у Даничића: *шресе, дшресе* (према *шресох, шресосмо,  
шресосше, грисе, здгрисе* (према *грисох*), *пече, њсече* (према  
*пекох*) него је и од глагола: *рћи, лћи* (који се 2-им и 3-им  
л. ј. по Вуку и Даничићу не разликују акцентом од оста-  
лих облика аориста и инфинитива<sup>1)</sup> данас скоро уопштен  
првосложни акценат, како у простих: *рече* (ти и он), *лече,*  
тако и у сложених глагола: *јзрече, прдрече, одрече се,  
пддрече* итд.

Још је потребније истаћи да се на данашње стање  
акцента ова два облика аориста не може више применити  
Даничићева констатација, према којој глаголи сложени са  
*врћи, дйћи, пдсћи, пйћи, срдсћи, црћи* немају силазни већ  
узлазни акценат на префиксу<sup>2)</sup>. Ја нисам могао утврдити где  
се данас 2 и 3 л. једн. аориста не изговара: *рдзврже*  
(*Рдзврже се* друштво), *пддиже, љздиже, прдйаде, прдйуче*  
(*Прдйуче* јој срце од жалости), *прдсреше* (*Прдсреше* нас на  
улици), *прдцрче* (*Прдцрче* од туге) итд.

Горе смо већ рекли да је скоро нестало ових облика  
са акцентом какав имају остали облици аориста од глагола  
типа: *крѣнуши-крѣнѣм, шрнуши-шрнѣм*. А пошто 2 и 3 л. ј.

<sup>1)</sup> Ђ. Даничић, Српски акценти 96.

<sup>2)</sup> Исто дело, стр. 125 и 126.

аориста свих осталих акценатских типова глагола с основом на *ну-не* (Белићева III врста) и по Даничићу имају " на првом слогу, то значи да се и за све глаголе ове врсте може дати правило према коме они у ова два облика, у књижевном језику, знају само за силазни акценат на првом слогу и простих и сложених глагола.

И глаголи без икаква наставка за основу инфинитива а с наставком *је* у основи презента, тип: *чуши-чујем* и *пйши-пйјем* (I образац IV-те врсте<sup>1</sup>), као сложени: у 2 и 3 л. једн. за разлику од осталих лица овога облика имају " на префиксу — не само глаголи за које и Даничић даје такав акценат (а то су: *пдйй*, *дбавй*, *прдлй*, *дбу* — глаголи, дакле, у којих је када су прости дуг крајњи и једини самогласник) већ и они други, у којих је по Даничићу једнак акценат свих лица аориста; можемо рећи да је данас мање-више уопштен акценат *ддчу* *здчу* и *рдзбй* (код Даничића према: *чу*, *бй* имамо *зачу*, *уби* и *рдзби*<sup>2</sup>), иако у неким говорима блиским говору Вукова родног краја налазимо акценат какав бележи Даничић<sup>3</sup>).

Код глагола других врста промене можемо сматрати да се слика Вукова и Даничићева акцента углавном сачувала у делу говора који су у основици књижевног језика и у културним центрима нашим. Пре свега глагол *йћи* и с њиме сложени а истог броја слогова у већем броју говора не знају за разлику у акценту облика аориста, већ се као *йдох*, *пбћох*, *дбћох*, *наћох* изговара: *йде*, *пбће*, *дбће*, *наће*. Међутим, у оних сложених глагола у којих се број слогова увећава данас је много ређи Даничићев акценат *ошйде* (Српски акценти, 109), а јако је распрострањен, скоро уопштен, изговор са " на префиксу: *дшйде*, *йзйће*, *прднйће*, *мймойће*, *прёвазйће*, *дбйће*.

Даље, од глагола с односом основа *а/е* (типа *драши-дрем* и *йскайши-йшйгем*, II и V Белићева врста) у глагола који су сложени с једносложним простим глаголима под " — 2 и 3 л. ј.

<sup>1</sup>) Према мојој Граматици за више разреде (Београд, 1951), у којој је подела глагола на врсте извршена углавном према Белићевој класификацији.

<sup>2</sup>) Српски акценти, стр. 102.

<sup>3</sup>) Познато нам је да такав акценат има говор Пиве и Дробњака (Ј. Вуковић, нав. дело, 152) као и поцерски говор (М. Московљевић, нав. дело, 71).

не разликују се акцентом од инфинитива и осталих лица аориста; као: *пѡслаши, пѡслах, пѡсласмо, пѡсласте, пѡслаше, зѡклаши, зѡклах, зѡкласмо, зѡкласше, зѡклаше* имамо: *зѡкла, пѡсла* (према: *слѡх, клѡх*). Међутим, глаголи са двосложном и вишесложном основом који као прости и у инфинитиву и у презенту имају " на првом слогу (*пѡлкаши-пѡлчѣм*) када су сложени, у ова два лица аориста најчешће, опет као код Даничића, имају " на префиксу: *зѡпѡлакѡ, дѡпѡсѡ, ѡзѡхѡ*.

Вук-Даничићева акценатска слика 2 и 3 л. ј. аориста није се потпуно сачувала у оних глагола ове врсте промене који у инфинитиву (и осталим лицима аориста) имају узлазне акценте. Мада се, заправо, данас више и не може говорити да је аорист, нарочито аорист несвршених, тј. простих глагола, обичан у разговорном језику, — уколико је тај облик у употреби, често и нема разлике у акценту између 2 и 3 л. јединице, с једне, и осталих лица, с друге стране. Не само да и у ова два лица имају узлазне акценте (*вѣза, вѡка, пѡса, ѡска, дрѡша, шѡиша*) глаголи код којих је у Даничића такав акценат него се акцентом од ових не разликују свакад ни облици: *ѡра, зѡба, пѡња; шѡса, блѡбѡша јаука, кѡкѡша се*. Али је још увек обичан и Даничићев акценат: *ѡрѡ, зѡбѡ, пѡњѡ, шѡсѡ*.

Аорист 2 и 3 л. јединице са овима сложених глагола с другим кореновим самогласником такође има и један и други акценат: *напѡса и нѡпѡсѡ, закѡза и зѡкѡзѡ, пѡдвѡза и пѡдвѡзѡ*; а од неких глагола с кратким самогласником у корену напредо се употребљавају облици аориста (2 и 3 л. јединице): *загрѡкѡша и зѡгрѡкѡшѡ, зайска и зѡйска, ѡшѡса и дѡшѡсѡ*. Али се ипак може рећи да су ти облици чешћи и обичнији са кратким силазним акцентом на префиксу: *ѡзорѡ, зѡпѡрѡшѡ, зѡмирисѡ, зѡјаукѡ, дѡшѡсѡ* итд. А неки од њих се искључиво са овим акцентом и употребљавају.

И други глаголи с основом инфинитива на -а: *купѡвашѡ-купѡуѡжѡм* (2-ги образац IV-те врсте), *чѡштѡши-чѡштѡм* (VI) и *дрѡжѡши-дрѡжѡм* (VIII врста) — у овим облицима показују исту тенденцију к њихову једначењу с облицима осталих лица аориста простих, а ка уопштавању " на префиксу сложених глагола. Може се рећи да је све чешћи исти акценат у свим лицима аориста простих глагола; не само глагола с односом

инфинитивног и презентског акцента ' : ~ на истом, односно ' : ' на претходном слогу, као што су *пйшати: пйшам* и *казивати: казујем*, *студираши: студирәм*, — код којих је у Даничића, и кад су прости и кад су сложени, једнак акценат у свим лицима и једнине и множине него и у глагола с кратким узлазним акцентом инфинитива, поред кратког силазног акцента на првом слогу, какав је у Даничића, — све чешћи је у 2 и 3 л. једн. акценат који имају остали облици аориста: поред: *Кдвā* ли? и *Кдва* ли?; поред: *Вѣнчā* ли се она? и *Вѣнча* ли се она?; поред *Чйшā* ли ти? и *Чйша* ли ти?; *Држā* ли? и *Држа* ли он? Значи да се као књижевни могу сматрати ти облици глагола о којима је реч и с једним и с другим акцентом.

И у сложеним (тј. сложеним са овима) глаголима среће се још погдегде једнак акценат у свим лицима аориста, али су скоро уопштени облици 2 и 3 л. једнине с акцентом на префиксу: *дковā*, *пдшковā*, *здигра*, *прдчишā*, *пдкуйовā*, *дшйшовā*. Па чак и од глагола с односом акцента ' : ~ срећу се ова два облика с краткосилазним акцентом на префиксу: *пдказивā*, *здйшā* ме, *сачувā* га, *здбрљā*, *здррēmā*. И то је овакав акценат, зачудо, још доследнији на истоку него на западу и југозападу, мада и на оној страни међу говорима врло блиским иначе Вукову језику, налазимо исти овај акценат (в. Дијалектолошки зборник X, стр. 353).

Остали су још глаголи с вокалом *и* (у основи презента): *и* или *е* (у основи инфинитива). Између ових, неколико глагола акцентом аориста се разликују од свих осталих. Према Даничићу сви остали глаголи с односом инфинитивног и презентског акцента ' : ~ имају исти акценат у свим облицима аориста. Међутим, такви глаголи ове врсте у 2 и 3 л. једн. аориста, и према Даничићу и иначе у нашем језику, и као сложени имају силазни акценат на првом слогу: *хвāлй*, *пдхвāлй*, *шўжй*, *дйшўжй*, *здружй*, *удружй*.

Што се тиче глагола других акценатских типова, код њих, као и код свих глагола у нашем језику, постоји тенденција к изједначењу акцената свих лица аориста када су глаголи прости, а ка његову преношењу на префиксе 2 и 3 л. једн. када су глаголи сложени. До потпуног стабиљисања

једног акцента код простих, а другог код сложених ипак није дошло.

О акценту аориста несвршених глагола је тешко говорити јер се, да поновимо, тај облик од ових глагола скоро и не употребљава. Али када се употреби, облици свих лица и једн. и множ., како је Даничић за глаголе с односом основа *и:е* тачно означио (Српски акценти, 127), имају исти акценат: *живе* (*живе ти и живе он*), *жуде, кипе, мисле, сшиде се, шрпе, шшеде, желе, горе, боле, седе, зелене* итд. Сложени су, међутим, у 2 и 3 л. једн. у областима на истоку несравњено обичнији са силазним акцентом на префиксу, иако се и тамо погдегде код њих може чути акценат простих глагола, који Даничић сматра акцентом говора што чине основицу књижевном језику. У употреби су, према томе, ови облици сложених глагола и с узлазним акцентима на коренову слогу и с кратким силазним акцентом на префиксу: *оживе и дживе, зажуде и зажуде, узмиле и ўзмиле* (много чешће), *засшиде се* (врло ретко) и *засшиде се* (скоро уопштено), *прешрпе и прешрпе* (као и претходни), *ушшеде и ўшшеде, поседе и пседе, зажеле и зажеле, изгоре и љгоре, разболе се и рзболе се, позелене и пзелене*.

Иако, због ненавикнутости објеката на употребу овога облика, није било могуће потпуно тачно проверити акценат аориста простих, тј. несвршених глагола, — теориски се може допустити да ће код глагола с односом основа *и:и* у 2 и 3 л. једн. акценат бити различан од других лица истог облика уколико је у тих глагола у инфинитиву узлазни акценат на коренову вокалу. По Даничићу је у облицима ова два лица тих глагола могућ само силазни акценат на првом слогу. А сложени глаголи знају ту само за кратко-силазни акценат на префиксу:

*зшрубѝ, ушшѝ, удубѝ се, дшпузѝ, ндучѝ, пдломѝ, угојѝ, ззвонѝ, ддвојѝ, љклонѝ, прекршѝ, дмеђѝ, здноћѝ, дшпловѝ, зробиѝ, зронѝ, пдчасшѝ, ушрошѝ, пдсведочѝ* итд.

Уколико је код глагола *и*-основа када су прости силазни акценат на првом слогу инфинитива — с њима сло-

жени: у 2 и 3 л. аориста, каогод и остали, редовно имају " на префиксу:

*нагазї, здїямшї, дсшавї, здмбмчї се, здгазї прдславї, наїабпрчї, пдшурчї се, дшаборї, забавї се, двлажї, зддимї, здкаснї, дкишї, пдкуйї, дкућї се, дїружї, ушувї, дшшешї, дмашорї, наїакошї, прдмешкољї се.*

Чак и глаголи с таквим акцентом а односом основа и (у презенту): е (у инфинитиву), типа *вїдешї-вїдїм*, који код Даничића као сложени имају исти акценат у свим облицима аориста (в. Српске акценте, 127), — по акценту се данас готово нигде не разликују од глагола из непосредно претходног става. Њихови облици 2 и 3 л. једнине такође се чују искључиво са " на префиксу: *прдвїде, превїде, дбневїде, увїде, дмиле* (према Даничићеву *превїде, дмиле*).

У вези са силазним акцентом на првом слогу и простих и сложених глагола потребно је задржати се овде још на две ствари, од којих је прва, као одавно позната, већ споменута у овоме чланку. Мислим овде на повезаност дужине завршног вокала са силазним акцентом на првом слогу облика 2 и 3 л. једн. аориста. За ту особину не знају једино глаголи правилног образовања у којих се заједнички облик за ова два лица завршава вокалом *е*. У неких тзв. неправилних глагола и *е* је, као завршни вокал 2 и 3 л. једнине аориста, такође дуго; напр.: *умрѣ*—јекавски *умрије*, *прдждрѣ*—јекавски *прдждрије*, *здсшрѣ*, јекавски—*здсшрије*, *узѣ*, *дшѣ*, *пдчѣ*, *прдклѣ*...; исп. код Ј. Вуковића, нав. дело, 150 и М. Московљевић, нав. дело, 73). Ова дужина се, истина, као и све дужине, нарочито крајњих вокала, у источним областима нашег језика врло често скраћује. Али то скраћивање дужина још није узело тако широке размере да би се могло сматрати особином изговора књижевног језика.

Са силазним акцентом на првом слогу аористских облика 2 и 3 л. једн. везано је такође и преношење тога акцента на одричну речцу *не* када ова дође непосредно испред тих облика (*нѣ повуче*, *нѣ пошонѣ*, *нѣ окрѣнѣ се*, *нѣ диже се*, *нѣ подиже га*, *нѣ познаде га*, *нѣ наїйсѣ* (а и *не наїйса*), *нѣ узорѣ*

*нѣ засвѣрѣ, нѣ унесе, нѣ донесе, нѣ нажѣве се, нѣ предвиде, нѣ покуйовѣ* итд.), — без обзира на то да ли су ови облици и по пореклу имали прастари силазни акценат на првом слогу дотичног облика или су га добили аналогијом. С таквим акцентом 2 и 3 л. једн. аориста у свакоме је случају нераздвојно везано њихово превлачење не само на први слог префикса сложених глагола већ и на речцу *не*, како испред простих тако и испред сложених одричних глагола.

*М. Стевановић*